

Ястребова Віра Андріївна

Цивільний мілітаризм як елемент авторитарної консолідації в пострадянській автократії

УДК 321:37.014.5:355.02(470)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-3.22>

Ястребова Віра Андріївна
доктор філософії з політичних наук,
директор
ГО «Східна правозахисна група»
ORCID: 0000-0002-0757-2090

У статті досліджується феномен цивільного мілітаризму як системне політико-ідеологічне явище, характерне для авторитарних режимів, яке передбачає глибоку інтеграцію мілітарних цінностей, структур та риторики у сферу цивільного життя. Цивільний мілітаризм охоплює широкий спектр суспільних інституцій – від освіти та культури до адміністративного управління, релігії, медіа, публічного простору і навіть сімейної політики. Його основна мета полягає в конструванні нової політичної культури, де центральне місце посідають дисципліна, героїзація насильства, культ самопожертви та безумовна лояльність до держави. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі мілітаризованих наративів у політичній комунікації авторитарних режимів, їхнім впливом на суспільну свідомість та активним експортом відповідних моделей у зовнішній простір – через пропаганду, культурну дипломатію, підтримку антидемократичних рухів та деструкцію норм міжнародного права. Метою статті є комплексний аналіз механізмів проникнення мілітаристської ідеології в цивільні інститути, оцінка їхньої трансформації в умовах авторитарного політичного режиму, а також вивчення ризиків, які такий підхід становить для демократичного розвитку як на національному, так і на глобальному рівнях. У центрі уваги дослідження перебувають такі практики, як мілітаризація освіти, релігійно-патріотичні наративи, централізація культурної політики, репресивне правове регулювання, а також інструменти інформаційного впливу, зокрема через офіційні ЗМІ та соціальні мережі. Методологічна основа роботи базується на міждисциплінарному підході, який включає: історико-політичний аналіз трансформації інституцій; порівняльний аналіз політичних режимів із різними рівнями мілітаризації; контент-аналіз публічної риторики та навчальних програм; аналіз стратегічних документів, що регулюють ідеологічну та патріотичну політику; а також структурно-функціональний аналіз взаємодії інститутів держави, церкви, освіти та армії.

У результаті доведено, що цивільний мілітаризм є не тимчасовою реакцією на зовнішні загрози, а інструментальною складовою авторитарного державного будівництва, яка сприяє зміцненню режиму, пригніченню критичного мислення, нейтралізації політичної опозиції та контролю над суспільством. Його експорт через культурні та інформаційні канали загрожує демократичній стабільності інших держав, сприяє легітимації насильства в політиці та ерозії правових норм. Таким чином, феномен цивільного мілітаризму заслуговує на глибше концептуальне осмислення як у політологічному, так і в безпековому вимірах.

Ключові слова: цивільний мілітаризм, авторитаризм, інституції, ідеологія, освіта, пропаганда, політична культура, насильство, патріотичне виховання, безпекові ризики.

Вступ. У сучасних авторитарних державах дедалі частіше спостерігається тенденція до комплексної мілітаризації цивільного життя, що виходить далеко за межі формального розвитку збройних сил. Освіта, культура, промисловість, медіа та адміністративне управління все частіше набувають функцій, які підпорядковуються логіці війни – не лише в сенсі оборони, а як підготовка до активного ведення майбутніх конфліктів. Формується новий тип державної політики – цивільний мілітаризм, що охоплює конструювання суспільної свідомості, легітимацію насильства як інструменту політики та нормалізацію образу ворога в масовій культурі. Особливо яскраво цей процес проявляється в Російській Федерації, де ще задовго до повномасштабного вторгнення в Україну спостерігалось системне просування мілітарних наративів через освітню політику, культурну продукцію та інформаційний простір. У шкільні програми вводилися військово-патріотичні компоненти, популяризувалися історичні міфи про «велику війну», створювалися спеціа-

лізовані кадетські класи, а державна пропаганда формувала образ «героя-захисника» як моральний стандарт для молоді. Одночасно здійснювалася мілітаризація промислового комплексу, значна частина якого інтегрувалася у військові програми підготовки.

Цей тип мілітаризації не є реакцією на зовнішні загрози, а навпаки – стає інструментом проактивної зовнішньої агресії, підготовкою суспільства до участі в затяжних, часто гібридних конфліктах. Через пропаганду, інформаційні операції та культурну експансію моделі цивільного мілітаризму експортуються за межі країни, підриваючи демократичні режими, норму плюралізму та цінності мирного співіснування. Таким чином, цивільний мілітаризм слід розглядати як стратегічну архітектуру авторитарної мобілізації, спрямовану на перепрограмування суспільства в інтересах держави, що готується до конфлікту. Вивчення цього явища є ключовим для розуміння глибинних причин зовнішньої агресії та формування ефективної демократичної протидії на міжнародному рівні.

Мета і завдання. Мета статті полягає у всебічному висвітленні феномену цивільного мілітаризму як складної політико-ідеологічної стратегії, характерної для авторитарних режимів. У центрі уваги – процес інтеграції мілітарних цінностей, наративів і структур у ключові сфери цивільного життя: освіту, культуру, економіку, інформаційний простір, адміністративне управління та повсякденну символіку. Цивільний мілітаризм розглядається як механізм конструювання дисциплінованого, ідеологічно контрольованого суспільства, в якому насильство героїзується, а політична лояльність до влади набуває сакралізованих рис. Особлива увага приділяється мілітаризації освітнього процесу, як найбільш вразливого інструменту впливу на формування світогляду молоді. Також досліджуються трансформації культурної політики, мовних практик, промислових стратегій та інформаційних каналів, що сприяють поширенню мілітарних установок. У роботі цивільний мілітаризм розглядається не як оборонна відповідь на загрози, а як інструмент підготовки суспільства до майбутніх конфліктів, консолідації політичного контролю та експорту агресивних наративів за межі держави. Такий підхід дозволяє осмислити мілітаризацію як глибинний виклик демократичному розвитку та міжнародній безпеці.

Методи дослідження. Методи дослідження, використані у цій статті, включають аналіз документів, порівняльний аналіз, історичний аналіз та контент-аналіз. Аналіз документів охоплював вивчення офіційних стратегій, законодавчих актів, державних програм у сфері освіти, культури, оборонної промисловості та інформаційної політики з метою виявлення інструментів мілітаризації цивільних інституцій. Порівняльний аналіз дозволив виявити спільні риси та відмінності в реалізації політики цивільного мілітаризму в окремих авторитарних режимах, зокрема в Росії, Казахстані та Китаї. Історичний аналіз був застосований для реконструкції еволюції мілітаризованих підходів до управління цивільною сферою, особливо в контексті радянської спадщини та її сучасного відтворення. Контент-аналіз використовувався для вивчення змісту навчальних програм, медіа-продуктів, публічних виступів, пропагандистських матеріалів і візуальної символіки з метою ідентифікації мілітарних ідеологем та патернів їхнього впровадження у масову свідомість.

Результати. Аналіз матеріалів дозволяє стверджувати, що цивільний мілітаризм у сучасних авторитарних державах виконує не лише інструментальну, а й фундаментальну ідеологічну функцію – він спрямований на формування нової політичної свідомості населення, у якій централізовано закріплюються цінності дисципліни, героїчного насильства, беззаперечної лояльності до держави та сакралізації військової служби. Під контролем

державних структур і за активної участі силових, освітніх, культурних та релігійних інституцій формуються покоління громадян, світогляд яких підпорядкований ідеї національної мобілізації, боротьби з «внутрішніми» й «зовнішніми» ворогами, а також жертвності в ім'я режиму. Цивільний мілітаризм перетворюється на базовий інструмент ідеологічної інженерії: він забезпечує не лише лояльність, але й активну участь населення в репродукції авторитарного порядку – через ритуали, символіку, норми поведінки та сприйняття державної політики як безальтернативної. У результаті відбувається глибока деформація уявлень про політичну участь, громадянські свободи та межі державного втручання в особисте життя. Як справедливо зауважує доктор філософії з політичних наук та директор ГО «Інститут стратегічних досліджень та безпеки» Павло Лисянський у своїй статті «Використання освітнього процесу авторитарними режимами як інструмент ідеологічного підкорення населення», авторитарні режими активно формують вигідний їм світогляд через систему освіти. Вчений підкреслює, що це «складна і багатогранна проблема», яка реалізується через «контроль над змістом навчальних програм, поширення ідеологічно забарвлених матеріалів та репресії проти інакодумців у системі освіти». Такі механізми не лише забезпечують легітимізацію влади, але й спрямовані на пригнічення критичного мислення, створення однорідного лояльного населення та блокування доступу до альтернативної інформації [1]. Цей підхід ілюструє базову мету цивільного мілітаризму – ідеологічне перепрограмування особистості в інтересах державної мобілізаційної машини.

Окремі наукові дослідження вказують на те, що процеси мілітаризації у пострадянських державах мають пряме відношення до трансформацій у державному управлінні та погіршення безпекової ситуації в Європі. Так, Пономаренко, Морозюк і Нинюк звертають увагу на те, як війна вплинула на ефективність функціонування державних інституцій в Україні, особливо в контексті зміни адміністративних структур та соціальних практик [2]. Гай-Нижник розглядає мілітаризацію крізь призму національної безпеки, наголошуючи на її зв'язку із загальносвітовими викликами, що постають перед Україною у нинішніх геополітичних умовах [3]. Політичні аспекти збройного конфлікту, який веде Росія проти України, досліджуються також Шергиним. Він аналізує природу політичних процесів, які передували війні, та визначає їхній вплив на загальноєвропейську стабільність [4]. У свою чергу, Нікілев акцентує увагу на глибших ментально-культурних передумовах конфлікту, демонструючи, як історичні наративи формують сучасну політичну агресію [5].

У межах цього дослідження пропонується нове концептуальне бачення феномена цивільного мілі-

таризму як складової авторитарної трансформації суспільства. Аналіз сучасних авторитарних практик показує, що милітаризація більше не обмежується лише безпековим чи оборонним сектором, а проникає в саму структуру цивільного життя, переплітаючись із культурною, освітньою, інформаційною та адміністративною політикою. В умовах централізації влади та згортання демократичних інститутів милітарні цінності стають основою для конструювання нової політичної лояльності, де роль критичного мислення зводиться нанівець, а лояльність до режиму набуває сакралізованого значення. У цьому контексті цивільний милітаризм пропонується розглядати як інструментальну модель політико-ідеологічної мобілізації, що реалізується авторитарними режимами через системне впровадження милітарних норм, символів та управлінських практик у ключові сфери цивільного життя з метою формування лояльного, дисциплінованого та психологічно підготовленого до конфліктів суспільства. Цей феномен передбачає трансформацію освітніх, культурних, інформаційних, адміністративних і правових інститутів на користь державного контролю, де милітаристська риторика поєднується з ідеологічною конструкцією образу ворога як постійної загрози. Образ ворога виступає каталізатором політичної мобілізації, через який героїзується насильство, нормалізується репресія, а зовнішньополітична агресія легітимізується під прикриттям оборони та національної безпеки. Таким чином, запропоноване визначення дозволяє осмислити цивільний милітаризм не лише як симптом авторитаризму, але і як стратегічну архітектуру мобілізації, що загрожує не тільки внутрішньому демократичному розвитку, а й міжнародній стабільності.

Одним із ключових векторів реалізації цивільного милітаризму в авторитарних режимах, зокрема в Російській Федерації, є системна трансформація освітньої політики. У цьому контексті освіта перстає бути інструментом розвитку критичного мислення та відкритого суспільного діалогу, натомість перетворюється на інструмент формування милітаризованої свідомості, спрямованої на підпорядкування індивіда ідеології держави. Автор статті виокремлює освіту як один із центральних каналів формування у молоді образу ворога, героїзації насильства, нормалізації самопожертви та впровадження риторики, яка легітимізує політичне насильство.

На емпіричному рівні це проявляється у впровадженні до навчальних програм обов'язкових курсів з основ військової підготовки, безпеки та оборони, організації військово-спортивних заходів, створенні кадетських класів та молодіжних військово-патріотичних структур. Хоча ці заходи можуть мати позитивний ефект у вигляді зростання дисципліни чи фізичної підготовки, в довгостроковій пер-

спективі вони мають низку негативних наслідків. Зокрема, формування милітаризованої свідомості спричиняє зростання агресивності, зниження критичності мислення та обмеження загальної освітньої підготовки молоді, що унеможливує її повноцінну соціалізацію у відкритому демократичному суспільстві [6]. Цей процес особливо небезпечний тим, що відбувається на всіх рівнях освіти – від початкової школи до університетів – і супроводжується зменшенням гуманітарної компоненти, а також інтеграцією в освітній процес ідеологічно забарвлених матеріалів. Зрештою, освіта в авторитарному суспільстві втрачає свою автономність і стає інструментом мобілізації населення в логіці майбутніх конфліктів.

Ще одним важливим виміром реалізації стратегії цивільного милітаризму є свідомо трансформація гуманітарного знання, насамперед історичної освіти, з метою формування вигідної авторитарному режиму ідеологічної картини світу. На тимчасово окупованих територіях України російська окупаційна адміністрація активно впроваджує модель системного «перепрограмування» дитячої свідомості через нав'язування милітаризованих наративів, знищення українського культурного середовища та формування уявного образу ворога. Одним із перших кроків окупантів стало вилучення українських підручників з історії, літератури, громадянської освіти та методичних матеріалів. Особливо переслідується інформація про ключові етапи українського націєтворення – Голодомор, національно-визвольні змагання, АТО/ООС. Під заборону потрапляють імена видатних діячів, таких як Степан Бандера, Симон Петлюра, а також сучасні публікації, зокрема книга «Справа Василя Стуса» [7]. Натомість до навчального процесу впроваджуються російські пропагандистські підручники, де події трактуються відповідно до кремлівських історичних міфів, що сприяє підміні фактів і легітимації окупації. Особливе занепокоєння викликає практика прямої милітаризації навчання: діти змушені носити військову форму, брати участь у «мовних курсах» з російської мови, відвідувати заняття з «патріотичного виховання» та вступати до формувань на кшталт «молодших солдатів». Існують випадки організації військових зборів навіть у слідчих ізоляторах, де підлітків навчають бойовій та вогневій підготовці. Такі дії, що супроводжуються погрозами батькам, репресіями проти спроб дистанційного навчання за українськими програмами, створюють атмосферу насильства, страху та ідеологічного тиску. Цей механізм милітаризованого перевиховання слід розглядати не лише як порушення прав дитини чи освітніх стандартів, а як складову стратегії цивільного милітаризму – інструменту системного формування лояльності до авторитарної держави, через зміну культурної ідентичності, знищення альтерна-

тивного знання і впровадження культури насильства. Формується не просто слухняний громадянин, а потенційний виконавець воєнної політики, вихований на ідеї історичної місії держави, сакралізації конфлікту та обов'язку жертвопринесення в ім'я імперського відродження.

Продовжуючи аналіз милітаризації освітнього простору, варто підкреслити, що воєнізована ідеологія не виникла спонтанно, а є наслідком глибших історичних та політичних процесів, що формувалися ще в умовах СРСР. Історичні передумови та сучасні виклики сприяють формуванню милітаризованої моделі управління в низці пострадянських держав. Насамперед, слід виокремити радянську спадщину, в межах якої військово-промисловий комплекс відіграв центральну роль в економіці, політичному плануванні та соціальній мобілізації. Сформована в той період культура дисципліни, централізації, колективного обов'язку й вшанування військової сили – трансформувалася, але не зникла, і продовжує визначати державну політику в таких країнах, як Росія, Білорусь, Казахстан. Після розпаду СРСР ці країни успадкували не лише технічну інфраструктуру й озброєння, а й управлінські практики, у яких армія розглядалася як гарант стабільності. Економічні труднощі 1990-х – зростання безробіття, зниження рівня життя, інституційна криза – зробили армію інструментом не лише оборони, а й утримання влади. Збройні сили активно залучалися до придушення протестів (зокрема в Казахстані 2022 року), а сам милітарний дискурс використовувався як ідеологічний заміник соціального контракту. Внутрішньополітична нестабільність і боротьба за владу лише посилили ці тенденції. Авторитарні режими, які прагнули утримати контроль, дедалі частіше опиралися на армію та силові структури, як це було в Білорусі під час придушення масових протестів проти режиму Лукашенка у 2020 році. В таких умовах відбувається інституційне закріплення милітаризації: створення силових адміністрацій, залучення військових до управління цивільною сферою, розширення бюджетних видатків на армію на шкоду соціальній сфері.

Зовнішньополітичні загрози – реальні або сконструйовані – використовуються для мобілізації суспільства та легітимації розширення функцій безпекових структур. Найбільш яскравим прикладом стало вторгнення Росії в Україну, анексія Криму та ескалація на Донбасі. Це спричинило небачене зростання військових бюджетів: у Росії витрати на оборону зросли з \$5,2 млрд у 2000 році до \$86,4 млрд у 2022, в Україні – з \$0,7 млрд до \$39,2 млрд за той самий період. Казахстан збільшив витрати з \$0,11 млрд до \$3,2 млрд, а Білорусь – з \$0,15 млрд до \$0,68 млрд [8]. Ці цифри не лише ілюструють масштаби милітаризації, а й підтверджують системну зміну пріоритетів держав-

ного управління, де безпековий сектор витісняє соціальний.

Водночас освітній сектор дедалі частіше стає каналом формування милітарної свідомості, що виправдовує такі витрати. Примусове впровадження воєнізованого компоненту в освіту, зокрема через обов'язкові предмети, кадетські програми, фільтрацію навчальної літератури та політичну цензуру, спрямоване не лише на «виховання патріотизму», а на довгострокову індоктринацію населення. Освіта перетворюється на базовий елемент архітектури цивільного милітаризму, що функціонує у зв'язці з інформаційними й силовими структурами. Таким чином, сучасний цивільний милітаризм не виникає на порожньому місці – він є результатом тривалої еволюції системного перекладання логіки військової організації на цивільну сферу, легітимізується як відповідь на кризові явища, а згодом – сам стає джерелом нових викликів для демократії.

Алгоритм формування цивільного милітаризму в авторитарних державах має поетапний, системно інтегрований характер і охоплює ключові сфери суспільного життя. Першим кроком виступає трансформація освітнього процесу, яка передбачає впровадження милітаризованих компонентів у шкільні та вищі навчальні програми, звуження гуманітарного знання, посилення дисциплінарного контролю й орієнтацію освітньої функції на підготовку до «служіння державі», а не на розвиток критичного мислення. Другим етапом є нав'язування єдиної державної ідеології, що інституційно закріплюється через державну культурну політику, цензуру, формування лояльних медіа та репресії проти альтернативних дискурсів. Така ідеологія базується на сакралізації влади, прославленні воєнної доблесті та легітимації авторитарної моделі управління. Третім етапом виступає системне конструювання образу ворога – як зовнішнього, так і внутрішнього. Це включає формування стійких когнітивних патернів «облоги», «загрози», «зради», що проникають у масову культуру, освітні наративи, публічну риторику та пропагандистські кампанії. Образ ворога слугує мобілізаційним інструментом, який обґрунтовує необхідність концентрації влади та посилення державного контролю [9]. Четвертий етап передбачає переформатування економіки держави на військові рейки. Це включає стратегічну переорієнтацію промислового комплексу, пріоритизацію оборонного сектора в бюджетній політиці, стимулювання виробництва товарів подвійного призначення, а також посилення інтеграції між військовою та цивільною логістикою [10]. Таким чином, цивільний милітаризм формується як складна система ідеологічної, адміністративної та економічної мобілізації суспільства, яка забезпечує довготривалу легітимацію автори-

тарного правління та підготовку держави до конфліктного зовнішньополітичного курсу [11].

Висновки. Цивільний милітаризм у пострадянських авторитарних режимах є не ситуативною відповіддю на зовнішні загрози, а стратегічним інструментом довготривалої політичної мобілізації та консолідації влади. Він функціонує як цілісна система, що інтегрує освітні, культурні, інформаційні, адміністративні та економічні компоненти з метою трансформації суспільної свідомості, інституційної архітектури й пріоритетів державного управління. У межах цієї системи освіта постає фундаментальним механізмом формування милітаризованого світогляду, а образ ворога – як ідеологічна вісь політичної мобілізації та обґрунтування насильства. Доведено, що сучасний цивільний милітаризм є формою ідеологічного програмування, яка сприяє витісненню плюралізму, нейтралізації критичного мислення та підготовці населення до тривалих конфліктів. Зміщення акцентів з розвитку соціальної сфери на пріоритетність безпекового сектору, зокрема через збільшення оборонних бюджетів і милітаризацію виробництва, підтверджує зміну логіки функціонування держави. При цьому політична лояльність, дисципліна та героїзація насильства закріплюються як ключові цінності. Результати дослідження дозволяють осмислити цивільний милітаризм як багатоаспектне явище, що поєднує в собі елементи ідеології, пропаганди, репресивного управління та мобілізаційної економіки. Його системне впровадження в авторитарних державах створює не лише внутрішні виклики для прав людини та демократії, а й становить реальну загрозу міжнародній безпеці – через експорт насильницьких наративів, підтримку антидемократичних рухів і делегітимацію міжнародного правопорядку. Саме тому аналіз і протидія цьому феномену мають бути інтегрованими у ширші стратегії демократичного опору, безпекової політики та транснаціонального регулювання авторитарного впливу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лисянський, П. Л. «Використання освітнього процесу авторитарними режимами як інструмент ідеологічного підкорення населення». *Науковий Журнал «Поітікус»*. 2024. Вип. №4. С. 113–121.
2. Пономаренко, О. С., Морозюк, Ю. В., & Нинюк, М. А. (2024). Вплив воєнних дій на ефективність державного управління в Україні. *Академічні візії*, С. 32. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1198>
3. Гай-Нижник, П. П. (2022). Світ на переломі та україна: глобальні виклики і національна безпека. *Scientific bulletin*, С. 113. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hai-Nyzhnyk_Pavlo/Svit_na_perelomi_ta_Ukraina_hlobalni_vyklyky_i_natsionalna_bezpeka.pdf
4. Shergin, S. (2023). Політичний феномен російсько-української війни. *Problems of World History*, 23,

7–17. URL: <https://journal.ivinas.gov.ua/pwh/article/view/273>

5. Нікілев, О. (2023). Історичні корені та передумови російсько-української війни: ментальний вимір. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 26(5), С. 110–117. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1952>

6. Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього : матеріали міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 7–8 черв. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи. Київ : ННІ ПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2022. 467 с.

7. Росія зробила черговий крок до тотальної милітаризації освіти. ГЛАВКОМ. URL: <https://glavcom.ua/columns/sgromenko/rosija-zrobila-cherhovij-krok-do-totalnoji-militarizatsiji-osviti-984484.html> (дата звернення: 25.07.2024).

8. Лисянський, П. Л. «Процеси милітаризації суспільства в країнах пострадянського простору як загроза безпековій ситуації в європейському регіоні». *Актуальні проблеми політики* (2024): 27. С. 29.

9. Лисянський, П. Л. «Використання освітнього процесу авторитарними режимами як інструмент ідеологічного підкорення населення». *Науковий Журнал «Поітікус»*. 2024. Вип. № 4. С. 117.

10. Сябро, А. (2021). Трансформація концепту «м'якої» сили в сучасному інформаційному протистборстві. *Травневі студії: історія, політологія, міжнародні відносини*, С. 92–94. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/10896>

11. Поліщук, І. О. «Авторитаризм як геополітичний феномен.» *Політичне життя* (2025): с. 120–124. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.1.9>

REFERENCES:

1. Lysianskyi, P. L. (2024). Vykorystannia osvithnoho protsesu avtoritarnymy rezhymamy yak instrument ideolohichnoho pidkorenna naselennia [The use of the educational process by authoritarian regimes as a tool for ideological subjugation of the population]. *Nauk. Zhurnal «Politikus»*, 4, 113–121. [in Ukrainian]
2. Ponomarenko, O. S., Morozuk, Yu. V., & Nyniuk, M. A. (2024). Vplyv voiennykh dii na efektyvnist derzhavnoho upravlinnia v Ukraini [Impact of military actions on the effectiveness of public administration in Ukraine]. *Akademichni vizii*, 32. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1198> [in Ukrainian]
3. Hai-Nyzhnyk, P. P. (2022). Svit na perelomi ta Ukraina: hlobalni vyklyky i natsionalna bezpeka [The world at the breaking point and Ukraine: global challenges and national security]. *Scientific Bulletin*, 113. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hai-Nyzhnyk_Pavlo/Svit_na_perelomi_ta_Ukraina_hlobalni_vyklyky_i_natsionalna_bezpeka.pdf [in Ukrainian]
4. Shergin, S. (2023). Politychnyi fenomen rosiisko-ukrainskoi viiny [The political phenomenon of the Russian-Ukrainian war]. *Problems of World History*, 23, 7–17. URL: <https://journal.ivinas.gov.ua/pwh/article/view/273>
5. Nikiliev, O. (2023). Istorychni koreni ta peredumovy rosiisko-ukrainskoi viiny: mentalnyi vymir [Historical roots and preconditions of the Russian-Ukrainian war: a mental dimension]. *Nauk.-teoret. almanakh Hrani*,

26(5), 110–117. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1952> [in Ukrainian]

6. Komakha, L. H. (Ed.). (2022). Hlobalizatsiini vyklyky: uriaduvannya maibutnoho: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 7–8 cherv. 2022 r.) [Globalization challenges: governance of the future: Proceedings of the International Scientific Conference]. Kyiv: NNI PUDS KNU imeni Tarasa Shevchenka, 467 p. [in Ukrainian]

7. Gromenko, S. (2024). Rosiia zrobyla cherkovnyi krok do totalnoi militarizatsii osvity [Russia has made another step toward total militarization of education]. Hlavkom. URL: <https://glavcom.ua/columns/sgromenko/rosiia-zrobila-cherhovij-krok-do-totalnoji-militarizatsiji-osviti-984484.html> (accessed: 25.07.2024). [in Ukrainian]

8. Lysianskyi, P. L. (2024). Protsesy militarizatsii suspilstva v krainakh postradianskoho prostoru yak zahroza bezpekovii sytuatsii v yevropeiskomu rehioni [Processes of militarization in post-Soviet countries as a threat to

security in the European region]. Aktualni problemy polityky, 27, 29. [in Ukrainian]

9. Lysianskyi, P. L. (2024). Vykorystannia osvithnoho protsesu avtoritarnymy rezhymamy yak instrument ideolohichnoho pidkorenna naseleння [The use of the educational process by authoritarian regimes as a tool for ideological subjugation of the population]. Nauk. Zhurnal "Politikus", 4, 117. [Duplicate ref for emphasis, if needed – consider removing] [in Ukrainian]

10. Siabro, A. (2021). Transformatsiia kontseptu "miakoi syly" v suchasnomu informatsiinomu protyborstvi [Transformation of the concept of "soft power" in modern information warfare]. Travnevi studii: istoriia, polityka, mizhnarodni vidnosyny, 92–94. URL: <https://jts.donnu.edu.ua/article/view/10896> [in Ukrainian]

11. Polishchuk, I. O. (2025). Avtorytaryzm yak heopolitychnyi fenomen [Authoritarianism as a geopolitical phenomenon]. Politychne zhyttia, 1, 120–124. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.1.9> [in Ukrainian]

Civil militarism as an element of authoritarian consolidation in a post-soviet autocracy

Yastrebova Vira Andriivna

Doctor of Philosophy in Political Science,
Director
NGO "Eastern Human Rights Group"
ORCID: 0000-0002-0757-2090

This article explores the phenomenon of civilian militarism as a systemic political and ideological practice typical of authoritarian regimes. Civilian militarism entails the deep integration of militaristic values, structures, and rhetoric into the civil sphere of society. It spans a wide range of social institutions – from education and culture to administrative governance, religion, media, public space, and even family policy. Its core objective is the construction of a new political culture centered around discipline, glorification of violence, the cult of self-sacrifice, and unconditional loyalty to the state. The relevance of this study lies in the growing role of militarized narratives in the political communication of authoritarian regimes, their increasing influence on public consciousness, and the active export of these models into external domains – through propaganda, cultural diplomacy, support for anti-democratic movements, and the erosion of international legal norms. The aim of this article is to conduct a comprehensive analysis of the mechanisms through which militarist ideology penetrates civil institutions, to assess the transformations occurring within these institutions under authoritarian rule, and to examine the risks this process poses to democratic development both nationally and globally. The research focuses on such practices as the militarization of education, religious-patriotic narratives, the centralization of cultural policy, repressive legal regulation, and various instruments of information influence, including official media channels and social networks. The methodological framework is based on an interdisciplinary approach combining historical-political analysis of institutional transformation, comparative analysis of political regimes with varying degrees of militarization, content analysis of public rhetoric and educational programs, analysis of strategic policy documents regulating ideological and patriotic agendas, and a structural-functional analysis of the interactions among state institutions, religious organizations, educational systems, and the military. The findings demonstrate that civilian militarism is not a temporary response to external threats but rather a deliberate component of authoritarian state-building. It reinforces regime consolidation, suppresses critical thinking, neutralizes political opposition, and enables the control of civil society. Furthermore, its export via cultural and informational channels poses a significant threat to democratic stability in other states. By legitimizing violence in politics, undermining civic autonomy, and contributing to the erosion of legal norms, civilian militarism functions as a transnational ideological force with long-term implications. Thus, the phenomenon deserves deeper conceptual examination within both political science and security studies.

Key words: civilian militarism, authoritarianism, institutions, ideology, education, propaganda, political culture, violence, patriotic indoctrination, security risks.